

SUCCESS ■ Nationalisme har haft et dårligt ry, men det er ikke en irrationel strømning, som kan fjernes med oplysning. Den er kommet for at blive, for der er ingen andre principper, man kan basere det internationale statssystem på, mener Andreas Wimmer fra Columbia University.

Hvorfor nationalisme virker

JESPER VIND

Nationalismens ry har længe været dårligt, ikke mindst blandt politikere i Tyskland. I 2019 sagde den tyske præsident Frank-Walter Steinmeier sådan i en tale til forbundsrepublikkens diplomatiske korps: »Nationalisme er en ideologisk gift.«

Vi har også været vant til et EU, hvor nationalisme automatisk ses som noget dårligt. Den tidligere franske præsident François Mitterrand modtog i 1995 stort bifald, da han i EU-Parlamentet fastslog, at »nationalisme er krig!«.

Den sentens blev et credo i EU, og den nuværende franske præsident, Emmanuel Macron, gentog både forengens bonmot og tilføjede i 2018 denne anklage: »Nationalisme er et forræderi mod patriotismen.«

I dag har piben dog fået en lidt anden lyd. Nu er vi vidner til et EU, hvor den ene politiske leder efter den anden roser præsident Zelenskij og det kæmpende Ukraine, hvor nationalisme fremstår som den mest naturlige ting.

Spørgsmålet er så, om fænomenet fik et dårligere ry i Europa, end det fortjente?

Jeg spørger en af verdens førende nationalismeforskere, schweizeren Andreas Wimmer, og han understreger med højtylsk diktion: »Ja, man må ikke sætte lighedstegn mellem nationalisme generelt og mellemkrigstidens fascisme, krigsmageri og chauvinistiske arrogance. Når man gør det, glemmer man, at nationalismen gennem de seneste 250 år også har haft en helt anden politisk virkningshistorie.«

Den schweiziske professor er kendt for sit globale historiske perspektiv på nationalisme og *nation building*. Han underviser på Columbia University, og hans bog *Nation Building – Why Some Countries Come Together While Others Fall Apart* (2018) er et standardværk i sociologien.

I tidsskriftet Foreign Affairs har han forfattet artiklen »Why Nationalism Works – And Why It Isn't Going Away« (marts 2019), og her beskriver han nationalismens idéhistorie og forholdsvis mange succeser gennem de seneste 250 år.

Det er Wimmers pointe, at »nationalisme ikke er en irrationel følelse, som kan fjernes fra nutidig politik gennem oplysning og uddannelse. Det er en af den moderne verdens grundlæggende principper og langt mere accepteret end dens kritikere erkender.«

Wimmer advarer også i artiklen imod Macrons »forsøg på at trække en hård opdeling mellem god civil patriotisme og ond etnisk nationalisme, fordi man så overser, at de har fælles rødder. Patriotisme er en form for nationalisme. De er ideologiske brødre, ikke fjerne slægtninge.«

Jeg spørger Columbia-professoren, hvordan han egentlig definerer begrebet nationalisme – altså i den korte version?

»Nationalisme er for det første princippet om nationens selvbestemmelse, og for det andet er det princippet om, at ledelsen af den nation skal handle på vegne af nationens flertal og ikke på vegne af et dynasti, en samfundselite, en gud eller et storslået civilisationsprojekt,« siger Wimmer og fortsætter:

»Nationalismen kan så kombineres med meget forskellige politiske orienteringer. Den kan kombineres med fascisme, men den kan også kombineres med anti-imperialisme, liberalisme og demokrati. Så nationalisme er som en kamæleon, der kan tilpasse sig forskellige politiske projekter og kontekster. Man skal passe på med den gængse dæmonisering af nationalisme og identificering med radikale højreorienterede ideer. Du kan også se venstrenationalistiske bevægelser i forskellige dele af Europa i dag, for eksempel Grækenland og Spanien. Og i Latinamerika er der venstrenationale bevægelser, som er ved magten.«

BREDTE SIG SOM EN STEPPEBRAND

Professor Wimmer var før sommerferien i København for at deltage i den internationale forskerkonference »Nationalism, War and Defeat«, arrangeret af Syddansk Universitet og Københavns Universitet. Efter hans foredrag og en kort samtale i auditoriet aftalte vi at fortsætte snakken på Zoom, når han igen var hjemme på Columbia.

Han tager Weekendavisen med tilbage til nationalismens barndom og fortæller, at den begyndte med de romantiske nationalister – folklorister, lingvister, filosoffer – der i kølvandet på oplysningstiden formulerede ideen om nationerne, hvor folk med cirka samme sprog, kultur og historie havde fælles interesse i at indgå i nationalstater sammen.

Dens væsen var den principielle lighed mellem alle medlemmer af nationen, og i Frankrig fik man den republikanske forestilling om »frihed, lighed og broderskab« i den nationale ramme. Det var progressive og revolutionære tanker, som blev udviklet af de første nationale bevægelser i slutningen af 1700-tallet og begyndelsen af 1800-tallet.

»Meget af nationalismens tankegods stammede fra oplysningstiden og var på mange måder universalistisk, men man støttede også på det grænseproblem, at organisatorisk ville en universalistisk stat – altså i princippet en stat for hele menneskeheden – være for upraktisk,« siger Andreas Wimmer og fører hånden gennem sine bølgede brune hårlokker.

»Det er stadig de samme to grundprincipper, som hele tiden skinner igennem alle disse afskygninger og variationer af nationalismen: den nationale selvbestemmelse og magthavernes forpligtelse over for nationens medlemmer.«

ANDREAS WIMMER
Schweizisk professor med speciale i nationalisme

BLÅ BOG

Andreas Wimmer (f. 1962) er schweizisk professor i sociologi ved Columbia University. Han er opvokset i Zürich-regionen og har tidligere været ansat på universiteter i Zürich, Neuchâtel, Bonn, Los Angeles (UCLA) og Princeton. Han har blandt andet skrevet *Ethnic Boundary Making: Institutions, Power, Networks* (Oxford University Press, 2013), *Waves of War: Nationalism, State Formation, and Ethnic Exclusion in the Modern World* (Cambridge University Press, 2013), *Nation Building: Why Some Countries Come Together While Others Fall Apart* (Princeton University Press, 2018).

nationalstatsmodellen politisk utrolig attraktiv og spredte sig til sidst over hele verden.«

MANGE FORMER, SAMME PRINCIPPER

Siden har nationalismen udviklet sig i mange retninger i en verden, der er blevet meget mere global og har gennemgået en teknologisk udvikling, som har forandret livsbetingelserne i forhold til 1800-tallets verden. Så et væsentligt spørgsmål til Wimmer er, hvor meget nutidens nationalisme har at gøre med datidens?

»Nationalismen fik med tiden forskellige regionale konnotationer, og den gik i forbindelse med forskellige ideologiske strømninger. Nogle former blev mere krigsriske, og andre mere pacifistiske. Nogle blev mere demokratiske, og andre er mere autoritære eller etniske. I det 19. århundrede blev nationalismen forbundet med liberalisme og demokratiske bevægelser. I første halvdel af det 20. århundrede kom den fascistiske nationalisme med etniske udrensninger i Europa, og i Østeuropa fik den tillige et stærkt folkloristisk præg. I efterkrigstiden opstod så nye forbindelser med antiimperialisme eller kommunisme i Asien og Afrika,« fortæller den schweiziske sociolog og anfører:

»Så man får alle disse forskellige verdenshistoriske, regionale nuancer. Alligevel er det stadig de samme to grundprincipper, som hele tiden skinner igennem alle disse afskygninger og variationer: den nationale selvbestemmelse og magthavernes forpligtelse over for nationens medlemmer.«

»Efter Den Kolde Krig accelererede globaliseringen, og man fik de såkaldte globale eliter, der sagde, at vi er internationale nu, vi er verdensborgere, mens mange af deres landsmænd i arbejderklassen mistede deres job på grund af den nye liberale, globale arbejdsdeling. Derpå kom nutidens højrepopulistiske strømning – var den også en reaktion på, at »eliterne« glemte nationen?

Zelenskij's besøg i Danmark fremmanede nationalfølelsen hos mange danskere: Vi fejrede vores eget nationale fællesskab gennem støtten til det ukrainske folks frihedskamp. Her foran Christiansborg.

Foto: Ukrainian Presidency via abacapress.com, Scanpix

»Jeg er helt enig i din analyse, og det startede for alvor i 1970'erne, hvor nye økonomiske eliter begyndte at leve i en velstandsorden, hvor profitter fra den globaliserede økonomi ikke blev fordelt nedad til den nationale arbejderklasse i Vesten. Det førte til dens tab af tryk, job og stabil indkomst – og et relativt tab af status. Men der var også venstrefløjpartier, der indstillede sig på den nye økonomiske verdensorden og vendte sig væk fra arbejderklassens interesser. Vi så det tydeligt hos Demokraterne i USA, Tony Blair i Storbritannien og kansler Schröder i Tyskland. De støttede en økonomi, der krænkede – fra et nationalistisk synspunkt – princippet om, at dem, der sidder i regeringen, skal handle i befolkningens interesse. Denne krænkelse blev en politisk løftestang, som både højre- og venstrefløjpartier brugte til at delegitimere disse eliter og fremstille dem som forrædere mod princippet om national solidaritet. Vi har blandt andet set dette fænomen med forskellige nuancer i USA, Mexico, Indien og en række andre lande,« siger Wimmer og prognosticerer:

»Venstrefløjen vil også snart genfinde nationalismen, hvilket man allerede ser i nogle lande. Men også i det politiske mainstream vil man faktisk gå i den retning. Og så snart nationalismen bevæger sig fra den yderste højrefløj til midten, tror jeg også, den bliver mindre farlig politisk.«

OMFAVNE ARBEJDERKLASSE OG MINORITETER

Professor Wimmer har skrevet i Foreign Affairs, at »nationalismen er kommet for at blive, for der er aktuelt ingen andre principper, man kan basere det internationale statssystem på« – og så tilføjer han lidt syrligt, at »bortset fra filosofi-afdelingerne på vestlige universiteter er der kun lidt efterspørgsel på den universalistiske kosmopolitanisme«. Jeg beder ham om at uddybe.

»Ja, der er i dag en meget stærk tendens i filosofien, hvor folk siger, at nationalstaten ikke rigtig kan legitimeres filosofisk og moralsk set – at nationalstaten er umoralsk,« forklarer Wimmer og fortsætter:

»Den eneste retfærdige orden ville så være en universel global orden. Det er en strømning, der finder et stærkt ekko i visse sociale bevægelser og pro-immigrant-bevægelser. De er imod grænsekontrol, og at man begunstiger dem i sin egen nation, fordi alle mennesker har ret til solidaritet. Men det er ikke realistisk at tro på en global stat med universel solidaritet, hvor for eksempel en dansker gennem kollektiv socialforsikring sparer op til en, der bor i Ghana.

»Men hvordan får vi i Vesten fornyet den nationale kontrakt og sammenhængskraft? Hvordan omfavner man både arbejderklassen og de mange minoriteter, som der er blevet flere af i takt med indvandringen?»

»Nationalismen kan være båret af fremmedfjendsk antiminoritetspolitik, men man har også den multietniske nationalisme i mit hjemland Schweiz. USA oplever for tiden stærke interne spændinger mellem hvid majoritetsnationalisme og identitetspolitiske minoriteter, som kræver, at de hvide råder bod på fortidens racisme og skyld. Her prøvede præsident Obama med en variant af amerikansk nationalisme, hvor den fælles interesse fremhæves, altså en plural nationalisme for flertallet af befolkningen, hvad enten den er hvid, sort, brun eller asiatisk. Obamas greb var den fremskridtsrettede fortælling, der siger nej til hævn, men ja til at erindre uretfærdigheder ved slaveri og Jim Crow-love, og som betoner, at USA var – og er – succeshistorien om at overvinde uretfærdigheder. Det er et fælles projekt for alle – i stedet for en alle-mod-alle-identitetspolitik.«

»Vi hører meget om amerikansk nationalisme og langt mindre om kinesisk nationalisme. Hvordan vil du beskrive sidstnævnte?»

»Hvis der er et land, hvor nationalismen sejrer, er det Kina. Det er et nationalistisk-autoritært regime, og hvis du lytter til de intellektuelle debatter i landet, lyder det som det sene 1800-tals Europa, hvor ideen om national overlegenhed også var udbredt. I den kinesiske retorik er vægten på landets enhed, orienteringen mod det fælles bedste og den konfucianske orientering mod god regeringsførelse. Kineserne instrumentaliserer også en harme over den konstante ydmygelse fra Vesten, de har oplevet gennem historien. Så der er sket det bemærkelsesværdige, at det kommunistiske Kina nu er blevet til det nationalistiske Kina.«

»Og hvad så med os selv, europæerne?»

»Det er uafklaret, hvordan det nationale vil udvikle sig i forhold til en transnational organisation som EU. Den Europæiske Union er et unikt fænomen, begrænset til en bestemt del af verden. EU er et forsøg på at lære af erfaringerne fra de to verdenskrige og forhindre nationalistiske konflikter i at gentage sig langs Europas landegrænser. Det pacifistiske og antinationalistiske grundlag for EU sås der nu meget tvivl om med krigen i Ukraine,« vurderer professor Wimmer.

»EU befinder sig pludselig i en civilisationskonflikt, og Ukraines kamp opfattes som en retfærdig overlevelseskrig, der har en helt anden moralsk dimension end for eksempel Irakkrigen. Det er en uforudsigelig udvikling, at Europa pludselig ikke længere agerer som en antikrigsinstitution, men en organisation, der støtter en nabos nationale kamp. Det er mere eller mindre i strid med EUs dna, og det kan være svært at ændre sit dna.«